

גירושין, מתי כן, ומתי לא

לאה אמנו שיתפה פעולה עם אביה לבן הרמאי, ונישאה ליעקב אבינו כאשר טעה לחשוב עליה כי היא רחל אמנו. כיצד הצליחה לבצע הערמה זאת? אלא תחת צעיף עבה המכסה את פני הכלה אין מזהים במי מדובר. יעקב שידע מראש שיש לו עסק עם רמאי כמו לבן, הקדים למסור לרחל סימנים שהיא תרמוז לו מתחת לחופה כדי שידע שלא החליפו אותה באחרת. אבל מרוב רחמנותה של רחל על אחותה מסרה לה את הסימנים (בבא בתרא קכג ע"א). וכך לא הועילה ליעקב כל זהירותו.

התורה מספרת בקצרה כי כעבור שעות חשכה של הלילה "ויהי בבוקר, והנה היא לאה!" (בראשית כט, כה). ומה התוצאה? "וירא ה' כי שנאה לאה, ויפתח את רחמה ורחל עקרה" (שם כט, לא). כאן יש לשאול שאלה קשה. כיון ששנא אותה, מפני מה לא גירש אותה? הרי כאן מקח טעות! ודאי אין אדם מסכים לקשור עשרות שנות מחייו עם בן אדם שאין לו שום חיבה אתו. וגם לאה ידעה משנאה זו, כמו שביטאה בלידה השניה "כי שמע ה' כי שנאה אנכי" (שם כט, לג). ולפי דעת הבריות בצדק פיתח יעקב התנגדותו לה מפני רמאות זו! ולא די בזה אלא הזדקק יעקב לעבוד עוד שבע שנים נוספות כדי להשיג את רחל, בתנאים שהם קשים ביותר כמאמרו של יעקב "הייתי ביום אכלני חורב, וקרח בלילה. ותידד שנתי מעיני" (בראשית לא, מ). ויגיעה זו היתה בגיל די מבוגר. ומדוע יסלח לה?

שמא הושפע יעקב מדברי התוכחה שלה. מסרו חז"ל "כל אותה הלילה היה קורא לה 'רחל' והיא עונה לו. בבוקר 'והנה היא לאה'!. אמר לה: רמאית בת רמאי, כל הלילה [בחושך] קראתי לך 'רחל' וענית לי? אמרה לו: וכי יש מורה בלי תלמידים? וכי לא כך היה קורא לך אביך [יצחק קרא: 'עשו'] והיית עונה לו?" (ההתייחסות כאן לגניבת הברכות מן עשו, בראשית פרק כז. כאן תרגמנו לעברית מדרש זה של בראשית רבה, פרשה ע'. כנראה יעקב כבר סיפר לרחל וללאה מה שעבר עליו). שמא קבל יעקב מפנה זה בחייו כגערה מוסתרת של הקב"ה שיש ביעקב עצמו קצת דופי במה שהטעה את אביו, והתחזה אז כאילו הוא עשו. ושמא לכך קיבל עליו יסורי לב כל ימות חייו, להיות נשוי עם אשה שאינו חפץ בה.

אבל האמת היא מה שלמדנו מדברי המשגיח הגדול בישיבת מיר (בחור"ל) ר' ירוחם ליבוביץ. בספרו "דעת תורה" (על פרשת תצא, דף יג) הוא מחנך שאין לגרש אשה מפני מריבות וקטטות שביניהם. הסיבה העיקרית שהתורה נותנת להיתר הגירושין היא שהאשה מפירה דברי תורה "כי מצא בה ערוות דבר". ופירשו חז"ל שהיא עוברת על דת משה ויהודית, שהיא טמאה ואינה מודיעה לו וכיו"ב (כתובות עב). אמנם יש רשות

לגרש את אשתו מפני סיבה אחרת, אבל הגמרא (גיטין צ ע"ב) אומרת שאיש זה הוא שנאוי, וגם המזבח מוריד עליו דמעות (גיטין צ ע"ב). מה פשר תיאור סמלי זה?

הגדיל לעשות מהרש"א (על הגמרא ההיא, בחידושי הלכה, ויש לשים לב, לא בחידושי אגדה שם) שהיחס בין ה' וישראל הוא כמו איש ואשה. ואם האיש האנושי שומר יחס ראוי וחביב לאשתו, למרות שאינה עושה רצונו, גם הקב"ה ישמור יחס ראוי וחביב לעם ישראל למרות שאינם עושים רצונו. לכן הגמרא הביאה בעניין זה שני פסוקים, האחד אודות יחס ה' לאומה, והשני לעניין יחס אדם פרטי לאשתו. כי איש ואשה ושלום ביניהם, שם קודש י"ה שורה ביניהם (סוטה יז ע"א רש"י ד"ה שכינה ביניהם). כי אות י' נמצאת במלת "איש", ואות ה' במלת "אשה". ואם שכינה תסתלק נסתלקו אותיות י"ה, נשארו אותיות אש ואש. ולכן באהבת ה' לישראל כתוב "רשפיה רשפי אש שלהבת י"ה" (שיר השירים ת, ו). לומר "אז חיבתן שלימה לפני המקום כחיבור איש ואשה. ועל כן אמר אם אתם בוגדים באשת נעורים ובזווג ראשון, כסות (כ' מנוקדת פתח) דמעה את המזבח אשר בו נכבה אש של אהבה המחבר איש ואשה. ועל זה אמר 'כי העיד ה' בינך ובין אשת נעוריך' דהיינו שם י"ה שהיא עדות לישראל שבטי י"ה, ומחבר אש של איש ואשה. ולזה אמר 'והיא חברתך' שלא תהיה אש אוכלתם" (מהרש"א, סוף מסכת גיטין). הרי מכאן כי קלקול גדול עושה מי שמגרש את אשתו, כי עושה בזה נזק לכל כלל ישראל.

באותו דור של מהרש"א חי מהר"ל, אבל שניהם לא הכירו זה את זה ולא את כתביהם. וגם הוא אומר רעיון דומה. כך לשונו: "פירוש דבר זה, כי המזבח הוא החבור שהוא בין השם יתברך ובין ישראל, אשר ישראל נקראו אשה להקב"ה, והמזבח שעליו מקריבין קרבנות הוא החבור והקירוב שיש להקב"ה עם ישראל, וכאשר מגרש אשתו הראשונה שיש לה חבור גמור אל אישה וכו' כאילו יש בטול גם כן אל חבור שהוא בין השם יתברך ובין ישראל, וזהו בכיה שהמזבח בוכה על זה".

אמנם לכאורה ההלכה מתירה להתגרש? מעשים בכל יום בבתי דין הרבניים שעסוקים בזה, וע"פ רוב זה לא מפני שהאשה נתפשה כעוברת עבירות. אבל הבה נראה דברי "ערוך השולחן" (על אבן העזר, סי' קיט, פסקא ח). בתחילה הוא מביא "משנה למלך" ועוד כמה הסבורים שדברי חז"ל נגד גירושין אינם איסור אלא עצה טובה בעלמא. אבל ממשיך: "אבל מדברי כמה מגדולי הראשונים נראה דאיסור גמור הוא. הרשב"א (שו"ת ח"א סי' יח) כתב שאין מברכים ברכה על כתיבת גט (למרות שהיא אחת מתרי"ג המצוות) כי לפעמים היא עבירה כגון שלא מצא בה עבירה שיכול לגרשה על פי דין. גם הריב"ש (סי' קכז) ציין שזו עבירה, וכך גם משמע מהירושלמי (גיטין פ"ט הי"א). וכך משמע גם מהבבלי (גיטין צ). עד כאן לשונו. ומסכם "ערוך השולחן": "אלא ודאי דאיסור גמור הוא [לגרש] אלא דעם כל זה צייתה התורה שעם עבר [הבעל] וגירש, גיטו גט" עכ"ל.

לכן יעקב שקיים כל התורה עוד טרם ניתנה, לא גירש את לאה. למרות שהיתה לו התנגדות נפשית אל מה שעוללה לו, קיבל עליו דין שמים. כי יש לנו לדעת כי הזיווגים נקבעים ע"י ה', כמפורש במסכת מועד קטן (יח:) ואמרו "מהשם אשה לאיש". וזהו תיקונו של אותו האדם שימשיך עם אותה האשה שה' זיווג לו. ואם יש ביניהם מריבות ובעיות, עליהם ללמוד בספרי מוסר כיצד להתגבר על ההפרעות. ואם ינהגו באיפוק, בסובלנות ובגמישות, ודאי שהאהבה תחזור על כנה. בדרך כלל ההתרגשות גורמת עיוות שמנפחים כל בעיה מחוץ לכל יחס אמיתי. אם יעינו יפה ימצאו שהשיווי ביניהם הוא יותר מאשר השונה. ואם האיש או האשה מוצאים איזו הפרעה בהתנהגות של השני, עליהם למזער את הענין ולהסתגל למחשבה שאפשר לחיות יחד גם עם בעיה זו (וכמובן ילכו גם כן לייעוץ אצל יועצים מומחים).

בתקופתנו התרבו מקרי הגירושין באופן נורא. בהרבה מקרים הבעיות בין האיש והאשה נובעות מחוסר התבגרות נפשית ומפינוק. רבים התרגלו לסיפוק מידי של כל רצונם ויש חוסר סבלנות ונכונות לעבודה משותפת. מוטל על האיש והאשה להיות יותר אחראים לתוצאות מעשיהם. וישנה אשליה רווחת שאצל זיווג שני (הנישואין השניים) "יהיה יותר טוב". אבל האמת הסטטיסטית היא כי גם שם רבים הם המתגרשים.

יש עוד היבט להרחיק מחשבת הגירושין. כאשר כבר נולדו ילדים, אסור לאב או לאם לגרום להם נזק כבד וחמור שיגדלו בבית הרוס וההורים גרושים. כך אמר אחד מחז"ל: "כיון שראה אבינו יעקב מעשים שרימתה לאה באחותה נתן דעתו לגרשה. וכיון שפקדה הקב"ה בבנים אמר 'לאימן של אלו אני מגרש?' (בראשית רבה, עא). זאת אומרת מי שהוא "אב" הראוי לשם זה, וכן "אם" שהיא ראויה לשם זה, תתגבר על רגשות השנאה ותעשה למען הצלחת הילדים. כל שכן כשיש כמה ילדים. ועד מתי? עד שהילדים יתחתנו ויבנו לעצמם בית. ויש בעיה כאובה נוספת, הסטטיסטיקה מוכיחה כי צאצאיהם של הורים גרושים נוטים אף הם ביתר קלות להתגרש אם מוצאים קשיים בדרכם בחיי נישואיהם. והוא גל המתגבר.

וגם כאשר הילדים התבגרו והתחתנו לא טוב להתגרש. ע"פ רוב האשה השניה, והבעל השני, אינם מגיעים למעלת החביבות והוקרה הדדית שהיו בזיווג הראשון בעת נעוריהם. וכבר העירו על כך חז"ל (סנהדרין כב.). וזה נרמז בדברי הנביא כאשר בני שבי ציון חזרו ארצה, וסטו מהדרך היהודית לבקש לעצמם אשה צעירה ונחמדה, גער בהם ה': "כי ה' העיד בינך ובין אשת נעורך, אשר אתה בגדת בה, והיא חברתך ואשת בריתך וכו'. ונשמרתם ברוחכם [כלומר תתגברו על רוח עושים ומושחת] ובאשת נעורך אל יבגוד. כי שנא שלח [מי שמשלח את אשתו] אמר ה' אלהי ישראל וכו', ונשמרתם ברוחכם ולא תבגודו" (מלאכי ב, יד-טז).

ההיתר העיקרי לגרש אשה הוא כאשר היא מכשילה את הבעל בחטאים. ומעשים רבים שהיו בבתי דין הרבניים שונים שהבעל הגיש תביעה לגרש את אשתו מפני

שאינה מכסה את שערותיה בשוק. הרבנים דחו תביעה זו כשגילו שגם הבעל לא שומר על כל מצוות התורה, קלה כחמורה. בימינו שרמת שמירת התורה חלשה יותר מבדורות קודמים, גם אם הבעל יטען עילה זו, יש לפקפק בה, ושמה יש לדחות תביעתו על הסף.

[מאמר זה לא בא לסווג את העילות לתביעת גירושין שבהם יש מקרים המצדיקים את הגירושין (כמו אלימות) או מקח טעות המוכח].

"ואיש את רעת רעהו אל תחשבו בלבבכם וכו' כי את כל אלה אשר שנאתי, נאום ה'" (זכריה ח, יז). משמע שאפילו האדם רק חושב רעה על רעהו, וטרם ביטא זאת בשפתיו, גם זה הקב"ה שונא. "והאמת והשלום אהבו" (זכריה ח, יט). עלינו ללמוד פרק בהתנהגות ממעשה יעקב אבינו.